

М.В. Вайнагій
аспірант,
Університет економіки та права «КРОК»,
керівник відділу міжнародного
правового співробітництва
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ

Конфлікт як одна з передумов початку переговорного процесу (поняття, класифікація, характерні особливості)

У статті висвітлюється поняття конфлікту та його основні ознаки. Вказуються можливі критерії для здійснення класифікації конфліктів. Виокремлено характерні особливості конфлікту. Також проводиться паралель між конфліктом та переговорами, переговорним процесом.

***Ключові слова:** конфлікт; ознаки, сторони, класифікація, характерні особливості конфліктів; переговори, переговорний процес, соціальна взаємодія.*

М.В. Вайнагій
аспірант,
Університет економіки і права «КРОК»,
руководитель отдела международно-
правового сотрудничества
Высшего специализированного суда Украины
по рассмотрению гражданских и уголовных дел

Конфликт как одно из предусловий начала переговорного процесса (понятие, классификация, характерные особенности)

В статье освещается понятие конфликта и его основные признаки. Указываются возможные критерии для проведения классификации конфликтов. Выделены характерные особенности конфликта. Также проводится параллель между конфликтом и переговорами, переговорным процессом.

***Ключевые слова:** конфликт; признаки, стороны, классификация, характерные особенности конфликтов; переговоры, переговорный процесс, социальное взаимодействие.*

M.V. Vainagii
postgraduate student,
“KROK” University
Head of Division for International and Legal Cooperation
of the High Specialized Court of Ukraine
for Civil and Criminal Cases

Conflict as One of Preconditions to Start Negotiation Process (Notion, Classification, Peculiarities)

This article highlights notion of conflict and its main features. There are indicated possible criteria to classify conflicts. It is singled out peculiarities of a conflict. There is also made a parallel between a conflict and negotiations, negotiation process.

Key words: *conflict, features, parties, classification, peculiarities of conflicts, negotiations, negotiation process, social interaction.*

Постановка проблеми

Переговори, переговорний процес можуть починатися з метою обміну думками, досвідом чи налагодження контактів, співпраці у тій чи іншій сфері різними ініціаторами в залежності від обставин ситуації. У даній статті автор розглядатиме конфлікт як одну з передумов початку переговорного процесу. Тобто наявність конфлікту, непорозуміння, різного бачення ситуації є поштовхом для сторін, щоб почати перемовини. Разом з тим планується дослідити та висвітлити поняття конфлікту, ознаки для його класифікацій та характерні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Поняття конфлікту та переговорів, переговорного процесу як методу врегулювання, вирішення конфлікту були предметом дослідження багатьох учених. Такими дослідженнями займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Теоретичною основою дослідження правового конфлікту слугували праці вчених-юристів, які певною мірою торкалися цих проблем. Мова йде про наукові ідеї, зокрема А. Авер'янова, С. Бобровник, Н. Гришіної, В. Жимірова, Д. Керімова, М. Козюбри, Ю. Оборотова, О. Петришина, А. Полякова, П. Ра-

біновича, М. Цюрупи. Разом з тим дослідження поняття конфлікту та шляхів його розв'язання тривають і набирають нової якості.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Поняття конфлікту та переговорного процесу досить часто досліджується науковцями, теоретиками, практикаками. Однак ці поняття можна вивчати під різними кутами, акцентуючи увагу на тих чи інших особливостях, що їх прагнуть дослідити різні автори. У даному випадку основний фокус зосереджений на тому, щоб підкреслити: конфлікт є однією з передумов початку переговорного процесу, і це впливає з проведеного дослідження поняття конфлікту, його класифікації та характерних особливостей. Також висвітлені авторське розуміння та аналіз цих понять.

Формулювання цілей статті

1. Проаналізувати існуючі поняття конфлікту, узагальнити інформацію та доповнити власним баченням;
2. Проаналізувати існуючі критерії класифікації конфліктів, узагальнити інформацію та доповнити власним баченням;
3. Виокремити характерні особливості поняття конфлікту, узагальнити інформацію та доповнити власними баченням.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття конфлікту та його ознаки

Для початку переговорного процесу є кілька передумов. Однією з них є наявність конфлікту, протиріччя, суперечки, іншими словами – наявність різних підходів до розуміння чи вирішення ситуації. Не випадково до проблем виникнення і ефективного вирішення конфліктів, проведення переговорів і пошуку взаємоприйнятних рішень виявляють неабиякий інтерес дипломати, політики, психологи, соціологи, керівники, педагоги, соціальні працівники – словом, усі ті, хто у практичній діяльності пов'язаний із проблемами взаємодії між людьми.

Поняття конфлікту використовується як у науці, так і повсякденному житті. Кожен із нас інтуїтивно розуміє, що таке конфлікт, однак від цього визначення його змісту не стає легшим.

У повсякденній мові слово «конфлікт» використовується на означення широкого кола явищ – від збройних сутичок і протистояння різних соціальних груп до службових чи подружніх розбіжностей. Конфліктом можна назвати сімейну сварку, військові дії, дискусії в парламенті, зіткнення внутрішніх мотивів, боротьбу між власними бажаннями і почуттям обов'язку, ще чимало іншого.

Богдан Лєко та Галина Чуйко визначають конфлікт як зіткнення інтересів, реальних, уявних чи приписуваних іншій стороні, загроза якого є реальною чи може виникнути в майбутньому [4, с. 15].

На думку Е. Шострома, «конфлікт виникає через різницю потреб і цілей різних людей, які вступають у взаємодію. Для того, що уникнути конфліктних ситуацій, потрібно як дві краплі води бути схожими один на одного... конфлікт в людських стосунках неминучий і необхідний» [4, с. 15]. Якщо комусь вдається не допустити зовнішнього прояву конфлікту, це обертається поглибленням внутрішнього конфлікту. Хоча за будь-якого випадку, конфлікт перш за все походить із внутрішнього світу людини.

Л. Козеру належить найпоширеніше у світовій соціології трактування конфлікту як боротьби за цінності та претензії на певний статус, владу та ресурси; боротьби, у якій цілями є нейтралізація, заподіяння шкоди або знищення суперника [4, с. 16].

Конфлікт – це граничне загострення протиріч між учасниками взаємодії, що проявляється в їхньому протиборстві.

Американський соціолог К.-С. Боулдінг у праці «Конфлікт і захист: загальна теорія» стверджував, що конфлікт є невід'ємним елементом суспільного життя, певним різновидом соціальної взаємодії, а сучасні суспільства здатні вивчати та регулювати його [4, с. 16].

Конфлікт є ситуацією, за якої сторони розуміють несумісність власних позицій і намагаються випередити одна одну в своїх діях. Основою всіх конфліктів є протиріччя [4, с. 15-16].

Практично будь-який конфлікт – це завжди взаємодія соціальних суб'єктів. Однак не всяка взаємодія є конфліктом.

З'ясувавши сутність конфлікту, можна говорити про те, що конфлікт – це явище соціальне, у ньому діють свідомі суб'єкти, що переслідують свої цілі й інтереси. Звідси також виходить, що конфлікт часто набуває тимчасового характеру, оскільки цілі й інтереси мають здатність мінятися, хоч і не завжди.

За С. Ожеговим, конфлікт буквально означає зіткнення протилежних поглядів, серйозну розбіжність, суперечку, спір [9, с. 10].

Конфлікт – це зіткнення протилежних чи несумісних інтересів, дій, поглядів і цілей окремих осіб, соціальних груп або спільнот, політичних партій чи організацій, держав або їх спілок, різних соціальних (політичних, економічних) систем (соціополітична інтерпретація).

Конфлікт – це найбільш гострий засіб розв'язання значних суперечностей, що виникають у процесі взаємодії, яка полягає у протидії між суб'єктами конфлікту та зазвичай супроводжується негативними емоціями (соціопсихологічна інтерпретація) [9, с. 10-11].

У навчальному посібнику з конфліктології (м. Київ, 2006 рік) М.В. Примуш роз'яснює, що поняття «конфлікт» спочатку трактувалося як «бійка, бій, боротьба» – тобто фізичне протистояння між сторонами. Потім це значення розширилося, включивши в себе «різку розбіжність чи протиставлення інтересів, ідей і т.п.».

Найбільш поширені два підходи до розуміння конфлікту. За одного з них, конфлікт визначається як зіткнення сторін, думок, сил, тобто дуже широко. Інший підхід полягає в розумінні конфлікту як зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії.

Конфлікти виникають тільки за соціальною взаємодією.

Сутність конфлікту полягає не стільки у виникненні протиріччя, зіткненні інтересів, скільки у способі розв'язання протиріччя, яке створилося, у протидії суб'єктів соціальної взаємодії.

Таким чином, під конфліктом розуміється і як найбільш гострий спосіб розв'язання важливих протиріч, які виникають у процесі взаємодії, що полягає в протидії суб'єктів конфлікту і зазвичай супроводжується негативними емоціями, так і, власне, імовірне розв'язання протиріч. Чому імовірне? Тому що сторони не завжди можуть прийти до взаємоприйнятого варіанта його розв'язання, принаймні одразу. Отже, розв'язання конфлікту може входити і до власне визначення поняття конфлікту.

Протидія суб'єктів конфлікту може розгортатися у трьох сферах: спілкуванні, поведінці, діяльності [6, с. 57-59].

Г.І. Луцишин підкреслює, що слово «конфлікт» має такі значення: стан відкритої, часто затяжної боротьби; стан дисгармонії у відносинах між людьми, ідеями або інтересами; зіткнення протилежних поглядів; психологічна боротьба, що виникає як результат одночасного функціонування взаємно протилежних імпульсів, бажань або тенденцій [5, с. 36].

Загальний синонімічний ряд поняття «конфлікт» містить такі категорії, як: суперечка, суперництво, протиборство, бо-

ротьба. Незмінним компонентом значення поняття «конфлікт» є зіткнення протилежних (опозиційних) сторін, позицій, поглядів, найчастіше – двох [5, с. 36].

Протилежність конфлікту – це згода, мир, єдність, інтеграція, співробітництво, згуртованість тощо [9, с. 11].

Т.П. Яхно та І.О. Куревіна у навчальному посібнику «Конфліктологія та теорія переговорів» (м. Київ, 2012 рік) наголошують, що термін конфлікт може трактуватися по-різному. Наприклад, у філософії – це категорія, яка відображає стадію, тобто фазу і форму розвитку категорії «суперечність», коли існуючі в суперечності протилежності (полярність, антагонізм), досягаючи моменту взаємного відштовхування і повного зняття суперечливості.

У той час як у суспільних науках (соціологія, психологія, історія, політологія) – це процес розвитку і вирішення суперечливості цілей, відносин і дій людей, який посилюється об'єктивними і суб'єктивними причинами та відбувається у двох взаємозалежних формах – суперечливих психологічних станів і відкритих суперечливих дій сторін на індивідуальному і груповому рівнях.

Узагальнюючи вище наведене, конфлікт можна визначити як граничне загострення суперечностей, при цьому слід наголосити, що таке протиріччя пов'язане з гострими емоційними переживаннями. Переважно він викликаний суперечливими цілями, способами поведінки, установками людей, в умовах їхнього прагнення до досягнення будь-яких цілей. Визначальним у походженні конфліктів є відповідне поєднання об'єктивних і суб'єктивних факторів [8, с. 92].

Т.В. Дуткевич виділяє основні значення слова «конфлікт»:

- стан відкритої боротьби, війна, битва;
- дисгармонія у відносинах людей, зіткнення протилежностей;
- психічна боротьба між взаємовиключними можливостями;
- протиборство героїв у творах художньої літератури, кіно;
- емоційна напруга внаслідок непри-

мирності внутрішніх настанов з вимогами ситуації.

Узагальнює ці семантичні нюанси значення «зіткнення протилежних опозиційних сторін» (найчастіше двох) [2, с. 7].

Проаналізувавши низку визначень терміна «конфлікт», Т.В. Дуткевич приходить до синтезованого визначення конфлікту як різних видів протидій, протиборства осіб і груп з приводу неузгоджених істотно значущих для них цілей, інтересів, цінностей, установок, а також усвідомленої практичної діяльності щодо подолання цих суперечностей [2, с. 12].

Е. Гідденс вказує: «Під конфліктом я розумію реальну боротьбу між діючими людьми чи групами, незалежно від того, які витoki цієї боротьби, її засоби, ресурси, що мобілізовані кожною зі сторін». У цьому визначенні англійський соціолог, як і Геракліт дві з половиною тисячі років тому, ототожнює конфлікт з боротьбою. Разом з тим ігнорується природа реальних конфліктів. Від правильного розуміння природи конфлікту, способів взаємодії складових частин залежить розробка практичних підходів до вирішення конфлікту. Конфлікт – це зіткнення двох або більшої кількості різноспрямованих сил, мотивів, позицій сторін з метою реалізації їхніх корінних інтересів в умовах протидії з боку кожною зі сторін [7, с. 42-43, 45].

Таким чином, поняття конфлікту містить у собі різні форми й способи протистояння, напруження у відносинах, прихованої та явної боротьби. В основі конфлікту – протилежності позицій сторін та суперечності у поглядах, зіткнення різноспрямованих дій. Конфлікт знаходить форму свого прояву у боротьбі та суперництві, конкуренції та розбраті, кризі відносин. Конфлікт має багато форм проявів, тому його можна вивчати із загальнофілософських чи соціологічних позицій, з точки зору політичних чи економічних інтересів, психології чи ділових відносин або різних ділових культур [7, с. 42-43, 45].

Отже, проаналізувавши низку вище наведених визначень поняття «конфлікт», можна виокремити такі характерні озна-

ки конфлікту, або наявність підґрунтя для конфлікту, чи конфліктних ситуацій:

1. зіткнення, протиріччя, протиставлення, суперечка, спір, протистояння, протидія, протиборство, боротьба між сторонами конфлікту;

2. розбіжність, несумісність, різні інтереси, позиції, погляди, ідеї, цінності, потреби, цілі, переконання сторін конфлікту;

3. наявність сторін конфлікту, чий інтереси відрізняються (від двох і більше);

4. існування загрози сторонам конфлікту в теперішньому або майбутньому часі;

5. взаємне бажання сторін конфлікту випередити одна одну в своїх діях, завдати шкоди, удару, знищити іншу сторону;

6. наявність соціальної взаємодії між сторонами конфлікту, чий інтереси відрізняються;

7. дисгармонія відносин між сторонами конфлікту, негативні емоції, переживання, психологічна боротьба, напруга.

Таким чином, за наявності всіх або більшості з цих факторів можна говорити про існування конфлікту або передконфліктних чи конфліктних ситуацій.

Узагальнивши вище наведені поняття, фактори і ознаки, конфлікт можна визначити як стан зіткнення та боротьби різнобічних і несумісних потреб двох або більше сторін, які вбачають для себе загрозу, намагаються випередити одна одну у своїх взаємно негативних діях за наявності негативних емоцій та психологічної напруги.

Класифікація (типи/види) конфліктів

Конфлікти об'єднують значну кількість різноманітних соціально-психологічних явищ, які досить виразно розрізняються між собою. Необхідно враховувати типологію конфліктів, щоб правильно аналізувати та ефективно долати їх.

Типи конфліктів вирізняються за багатьма ознаками.

1. За кількістю суб'єктів-носіїв суперечності: внутрішньоособистісні (інтраперсональні) і міжособистісні (інтерперсональні) або діадичні; конфлікт між особою та групою або локальний; загальні – весь колектив; міжгрупові.

2. За мотивацією учасників: прагматичні, спрямовані на подолання перешкод

спільної діяльності; особисті, які переслідують корисні егоїстичні інтереси.

3. За статусом учасників: горизонтальні; вертикальні знизу; вертикальні зверху.

4. За наявністю насильства (враховуються наступні ознаки): є чи немає насильства; його міра; роль учасників у розгортанні насильства; масштаб поширення насильницького конфлікту в суспільстві.

5. За детермінованістю: закономірні; необхідні; вимушені; невинуваті.

6. За наслідками: конструктивні; деструктивні.

7. За поширеністю: особисті; групові; суспільні.

8. За емоційністю: високо емоційні; низько емоційні.

9. За динамікою, відповідно до її етапів:

1) виникнення: стихійні; заплановані;

2) розвитку: короткочасні; тривалі; затяжні;

3) усунення: керовані; погано керовані; некеровані;

4) згасання: спонтанно припиняються; під впливом самих учасників; вирішуються за втручання ззовні.

10. За тактичною корисністю: виправдані; невинуваті.

11. За етичністю форм прояву: соціально прийнятні; соціально неприйнятні [2, с. 42-43].

12. За предметом конфлікту поділяються на: економічні; політичні; національні; етнічні; сімейні; трудові; психологічні; емоційні; моральні.

13. В залежності від зони поширення конфлікту розрізняють локальні, регіональні й глобальні конфлікту.

14. В залежності від «знака» конфлікту розрізняють: конфлікту «плюс-плюс», вирішення яких пов'язане з двома сприятливими (позитивними) альтернативами; конфлікту «мінус-мінус», вирішення яких пов'язане лише з негативними альтернативами; конфлікту «плюс-мінус», які передбачають і позитивний, і негативний варіант вирішення проблеми.

15. В залежності від ступеня реальності конфлікту розрізняють: хибний; потенційний; справжній; конструктивний; ви-

падковий; зміщений; неправильно визначений; емоційний [5, с. 49-50].

Варто пригадати, що найпоширеніші класифікації конфлікту засновані на таких критеріях, як:

1) сторони конфлікту;

2) характер потреб, обмеження яких викликало конфлікт;

3) спрямованість конфлікту;

4) тимчасові параметри конфлікту;

5) результативність конфлікту [4, с. 22].

Одними з істотних ознак конфлікту є характер і особливості сторін, що беруть участь у ньому. Від того, ким представлені конфліктуючі сторони, вирішальним чином залежать характеристики конфлікту. З огляду на це, базова типологія конфлікту виглядає так (див. рисунок).

Характерні особливості конфлікту

Опрацювавши низку підходів до класифікації конфлікту, можна дійти до висновку, що в залежності від критеріїв та ознак, розрізняють різні класифікації конфлікту. Варто зробити акцент на класифікації конфлікту за ознакою масштабності конфлікту, коли сторонами конфлікту стають держави або навіть коаліції держав, тобто міжнародні конфлікту. Такі конфлікту являють собою найвищий рівень масштабності, і, відповідно, потребують найнеординарніших підходів до їхнього розв'язання (особисті дані, психологічна стійкість, фахова підготовка, інформаційна підтримка, міжнародні фактори, ресурси тощо).

Проаналізувавши поняття конфлікту та їхні класифікації, можна прийти до висновку, що наявність конфлікту є однією з передумов для початку переговорного процесу. Адже, саме існування конфлікту свідчить про наявність у сторін розбіжностей, різних позицій, підходів, бачення, а відповідно для їх узгодження необхідно починати переговорний процес між зацікавленими сторонами, які прагнуть досягнути максимальної згоди.

Переговори, переговорний процес являють собою підготовку до завершення конфлікту, адже перебування в стані конфлікту не є комфортним для сторін, воно виснажує їх, надмірно використовуються

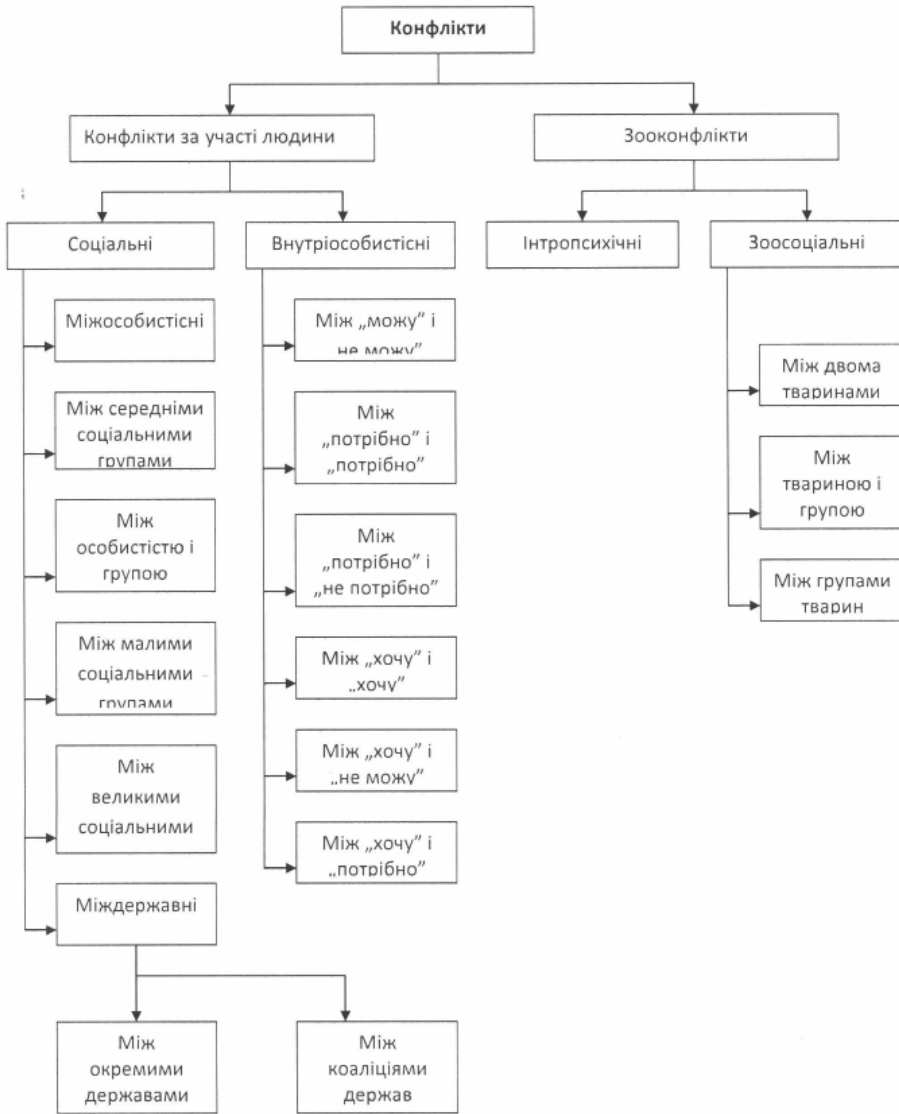

Рисунок [6, с. 92-93]

ресурси, накладається психологічна втома та емоційна напруженість. Особливо актуальним стає процес переговорів тоді, коли потенціал, сили сторін вирівнюються або вони стають однаково виснаженими.

Враховуючи той факт, що конфлікти мають переважно соціальний характер, необхідно чітко розуміти роль людського фактора, як у процесі розвитку конфлікту, так і процесі його вирішення на етапі переговорів.

Поділяючи конфлікти на соціальні і

внутрішньо особистісні, варто також зазначити про необхідність існування гармонії між внутрішньо особистим світом і соціальним, оскільки відбувається взаємний вплив та обмін емоціями.

Висновки

Отже, конфлікт і переговори – це дві логічні послідовності, які характеризуються спільними ознаками та мають низку притаманних їм особливостей. Лише добре занурившись у корінь, першопричини

конфлікту, можна розраховувати на реальний успіх переговорного процесу. І цей успіх у руках тих, хто веде переговори.

Тому наявність сильного бажання, прагнення досягнути ефективного результату може призвести до успішного завершення цього логічного послідовного ряду.

Література

1. Бобровник С.В. Конфлікт і компроміс у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу / С.В. Бобровник // Монографія / Київ, Юридична думка, 2011. – 383 с;
2. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління / Т.В. Дуткевич // Навч. посібник / Київ, Центр навчальної літератури, 2005. – 456 с;
3. Грішина Н.В. Психологія конфлікту. 2-е видання / Н.В. Грішина // Навч. посібник / Санкт-Петербург, Питер Пресс, 2008. – 533 с.
4. Леко Б., Чуйко Г. Медіація / Б. Леко, Г. Чуйко // Підручник / Чернівці, Книги – ХХІ, 2011. – 462 с;
5. Луцишин Г.І. Конфліктологія та теорія переговорів / Г.І. Луцишин // Навч. посібник / Львів, Видавництво Львівської політехніки, 2015. – 200 с;
6. Примуш М.В. Конфліктологія / М.В. Примуш // Навч. посібник / Київ, Професіонал, 2006. – 282 с;
7. Цюрупа М.В. Основи конфліктології та теорії переговорів / М.В. Цюрупа // Навч. посібник / Київ, Кондор, 2004. – 172 с;
8. Яхно Т.П., Куревіна І.О. Конфліктологія та теорія переговорів / Т.П. Яхно, І.О. Куревіна // Навч. посібник / Київ, Центр учбової літератури, 2012. – 176 с;
9. Конфліктологія // Підручник / За ред. Л.М. Герасіної та М.І. Панова / Харків, Право, 2002. – 254 с.